BIULETYN KONSERWATORSKI
WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW W BIAŁYMSTOKU

Białystok 2026

Grzegorz Ryżewski
Narodowy Instytut Dziedzictwa

Harasimowicze w gminie Dąbrowa Białostocka (dzieje wsi i dworu do 1939 r.)

Słowa kluczowe: Harasimowicze, założenie dworskie, ekonomia grodzieńska, młyn wodny, karczma, dzierżawy królewskie, rody szlacheckie, dziedzictwo kulturowe
Key words: Harasimowicze, manor complex, Grodno Economy, watermill, inn, royal leases, noble families, cultural heritage

W niniejszym artykule pragnę zwrócić uwagę na walory historyczne dawnego założenia dworskiego w Harasimowiczach. Królewszczyzna Harasimowicze była nadawana w dzierżawę stronnikom królewskim jako forma wynagrodzenia za zasługi świadczone na rzecz monarchów. Z miejscowością tą związane były rody oraz osoby odgrywające istotną rolę w dziejach Podlasia i Wielkiego Księstwa Litewskiego, m.in. Scypio del Campo, Tyszkiewiczowie, Wallowie oraz Tymińscy.

Do czasów współczesnych zachowały się jedynie nieliczne materialne ślady bogatej i wielowiekowej historii Harasimowicz, w tym ruiny młyna wodnego. Stanowią one pozostałość po funkcjonującym w tej miejscowości młynie oraz karczmie, które już w XVIII w. miały charakter obiektów murowanych. Usytuowane przy trakcie komunikacyjnym prowadzącym z Knyszyna do Grodna przez Nowy Dwór, pełniły ważne funkcje gospodarcze i usługowe. Szczególne znaczenie miała karczma, goszcząca podróżnych oraz przedstawicieli elit politycznych i gospodarczych regionu. Obecnie o znaczeniu Harasimowicz i ich dawnej świetności świadczą przede wszystkim źródła archiwalne, które pozwalają odtworzyć historię tego miejsca oraz ukazać jego rolę w sieci osadniczej i gospodarczej regionu.

Folwark i wieś Harasimowicze do 1795 r. znajdowały się w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego w województwie trockim, w powiecie grodzieńskim, a powstały w wieku XVI podczas kolonizacji Leśnictwa Nowodworskiego[1]. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1578 r., liczyła ona wtedy 33 włoki gruntu i trzymał ją w dzierżawie

kawalkator królewski Scypion Campo[2]. W 1582 r. król Stefan Batory potwierdził to nadanie Scypionowi synowi Scypiona wraz ze wsiami Stock i Jaczno[3].

W 1650 r. czytamy że:

> jmp. Kazimierz na Łohojsku Tyszkiewicz, podczaszy WKL, starosta czeczerski za kontraktem z jw. jmp. Gedeonem Michałem Tryzną, podskarbim WKL, trzyma folwark Harasimowicze z pasznią dworną i siołami trzema do niego należącymi to jest Harasimowicze włok 22, sioło Grodzisko włók 36, sioło Stockie oprócz szlacheckich włók 4[4].

Wspomniany dzierżawca, Kazimierz Tyszkiewicz, to właściciel nieodległego Krzywegostoku zwanego później Różanymstokiem[5]. Następnie dzierżawcą Harasimowicz w bliżej nieznanych okolicznościach został Jan Aderkas (Aderkasz), koniuszy królewicza Jana Kazimierza. W 1655 r. już jako podkoniuszy koronny, otrzymał on i żona jego, Joanna Klara z Wereszczaków, starostwo stromeckie. Umarł w 1661 r.[6] Pozostała po nim wdowa wyszła za Piotra Kochanowskiego, kasztelana czechowskiego. Przed swoją śmiercią, również nie wiadomo dokładnie kiedy, lecz jeszcze za panowania króla Jana Kazimierza, tenże Aderkas ustąpił dzierżawę Zygmuntowi Wallowi, pułkownikowi i dworzaninowi królewskiemu. W tym czasie dwór i wieś wchodziły nadal w skład Leśnictwa Nowodworskiego, a dokładnie jego włości kamieńskiej. W składzie tego leśnictwa i klucza kamieńskiego Harasimowicze zostały opisane w 1690 r. jako dzierżawa Zygmunta Walla, dworzanina pokojowego JKM, pułkownika JKM[7].

Nie wiadomo dokładnie, kiedy schedę po ojcu Zygmuncie przejął Jan Zygmunt Wall, który już w 1695 r. uzyskał tzw. dyminucję, czyli obniżenie czynszu płaconego z Harasimowicz do dworu królewskiego[8]. Był on starostą frauberskim (frauenberskim), a następnie chorążym grodzieńskim w latach 1716–1733[9]. Król Jan III w swoim przywileju zmniejszającym czynsz z 3 czerwca 1695 r. podkreślał zasługi Zygmunta Walla, pułkownika JKM, czynione jemu oraz jego poprzednikom, oraz wierną służbę syna Zygmunta odbiorcy dokumentu, który miał być nagrodą za wierność:

> Umyśliliśmy tak go nagrodzić. Iż co ma sobie od nas konferowaną wieś Harasimowicze nazwaną w dobrach stołowych WKL, w Leśnictwie pomienionym Nowodworskim leżącą, czynszami i podatkami do dworu kamieńskiego i do skarbu naszego pewną kwotę co rok płacić onerowaną, tedy my przy dzierżeniu i używaniu wsi pomienionej według przywileju danego i teraz pomienionego urodzonemu Wallowi zachowując czynsz na rok od niej po złotych 100 do skarbu naszego tylko naznaczamy płacić. Uwalniając od inszych podatków, ekspens (…)[10].

Przywilej ten potwierdził król August II w roku 1698[11].

Jan Zygmunt Wall w 1700 r. przedstawił komisarzom odpowiednie dokumenty potwierdzające prawa do Harasimowicz[12]. W 1703 r. wśród dożywotników występował „jmp. Zygmunt Wall", który opłacił się z Harasimowicz

i Grodziska (Grodziszczany)[13]. Chociaż Jan Zygmunt Wall nosi w tym źródle jedno imię, to nadane po ojcu, to z wcześniejszych dokumentów jednoznacznie wynika, że mamy tu do czynienia z Janem Zygmuntem, gdyż jego ojciec zmarł przed czerwcem 1695 r.[14]

W 1712 r. dzierżawcą Harasimowicz dalej wzmiankowany był Jan Zygmunt Wall, który dawniej, jak stwierdzał rewizor, płacił z tej dzierżawy 500 zł. „Jednak za przywilejami libertacyjnymi płaci tylko 100 zł"[15]. 30 marca 1713 r. Jan Zygmunt Wall wraz z małżonką uzyskali od króla Augusta II prawo przekazania Harasimowicz swemu synowi Józefowi Wallowi:

> niniejszym listem naszym pozwalamy i dopuszczamy Janowi Zygmuntowi Wallowi i urodzonej Agnieszce Wallowej małżonkom, aby prawa swego dożywotniego et iure colonorum na Harasimowicze nazwane, cum attinentis w powiecie grodzieńskim leżące, mogli zrzec się na osobę urodzonego Józefa Walla syna wielmożnych małżonków[16].

Tenże Józef Wall miał:

> pomienione Harasimowicze ze wszystkim, z gruntami, polami, sianożęciami, gajami, rzekami, młynami, karczmami, poddanemi i ich powinnościami, robociznami, czynszami i ze wszystkiemi ich in genere et specie przynależnościami i przyległościami tak jako się w sobie z dawna miały i ad presens mają w swoją objąwszy posesję one spokojnie trzymać, używać, i wszelkich wynajdować pożytków, aż do ostatniego życia swego terminu[17].

Józef Wall był w 1730 r. podstolim grodzieńskim, następnie w latach 1737–1746 wojskim i – podobnie jak ojciec – chorążym grodzieńskim w latach 1744–1763[18].

W pierwszej połowie XVIII w. Harasimowicze i sąsiednie dwory stały się widownią zatargów sąsiedzkich obrazujących „kulturę" i obyczajowość tego okresu. Zachował się wyciąg z ksiąg grodzkich powiatu grodzieńskiego, który opisuje wieloaspektowy, gwałtowny konflikt sąsiedzki i prawny. Głównymi poszkodowanymi i oskarżycielami w sprawie byli Zygmunt Wall (chorąży grodzieński) oraz bracia Mikołaj, Kazimierz i Michał Michałowscy. Stroną oskarżoną o liczne akty przemocy zostali Felicjan Romanowicz, Antoni Butwiłowski, Antoni Papieski oraz ich służba. Istotą sporu była seria brutalnych najazdów (zajazdów), pobić oraz niszczenia mienia, do których doszło pod koniec 1721 r. Konflikt rozpoczął się w listopadzie, kiedy Felicjan Romanowicz wraz ze swoimi ludźmi dokonał gwałtownego najazdu na karczmę i winnicę należącą do Walla w Grodzisku. Napastnicy wyłamali drzwi, dotkliwie pobili niewinnego Żyda (winnika) i o mało nie puścili z dymem całego budynku, szukając (rzekomo niezbędnego) im przewodnika, który miałby wskazać drogę do dworu Kalno[19].

Należy tu nadmienić, że Romanowiczowie posiadali w dożywociu Kalno, Grabowo i Szuszalewo już od XVII w., a ustąpili je na mocy cesji w 1729 r. Janowi Bukowskiemu i jego żonie Eleonorze Żabickiej[20].

Do kolejnej eskalacji doszło w grudniu 1721 r., gdy Romanowicz i Butwiłowski najechali folwark w Grodzisku (dziś Grodziszczany), wywołując tam zwadę i raniąc sługę, Butkiewicza. Tego samego dnia napastnicy przygotowali zasadzkę na drodze z Różanegostoku do Harasimowicz, gdzie Romanowicz wspólnie z Papieskim brutalnie zaatakowali jadącego do dworu Harasimowicze Mikołaja Michałowskiego, sługę Zygmunta Walla. Michałowski został ciężko ranny w rękę szablą – według tekstu rzekomo „jadem napuszczoną" – co spowodowało u niego niedowład i potężny ból, którego ówcześni lekarze i cyrulicy nie potrafili wyleczyć. Agresorzy ścigali go aż do samego dworu, niszcząc okiennice i terroryzując mieszkańców, a nazajutrz grozili jego bratu Kazimierzowi, zakłócając nabożeństwo w kościele różanostockim. Romanowicz próbował później podstępem zmusić schorowanego Michałowskiego do podpisania dokumentu ugodowego (kwitu), a gdy ten odmówił, sfałszował go, podpisując się samodzielnie. Niedługo potem doszło do kolejnego najazdu na dwór w Harasimowiczach, podczas którego pobito kolejnego sługę dworskiego[21].

Druga część dokumentu, datowana na 1743 r., dotyczy prawnych konsekwencji tych czynów i problemów z egzekucją sprawiedliwości. Sprawa trafiła przed Trybunał Główny Wielkiego Księstwa Litewskiego, który w 1732 r. wydał zaoczny wyrok (dekret) skazujący synów nieżyjącego już zapewne Felicjana Romanowicza oraz jego pomocników z powodu ich niestawiennictwa w sądzie. Trybunał zasądził na rzecz poszkodowanych wysokie zadośćuczynienie finansowe oraz zwrot kosztów leczenia i procesu, nakazując przeprowadzenie egzekucji komorniczej na dobrach Romanowiczów. Dokument kończy się relacją sędziego grodzkiego z 1743 r., który stwierdzał, że legalna próba wprowadzenia woźnego i wyegzekwowania wyroku sądu trybunalskiego zakończyła się niepowodzeniem, ponieważ strona pozwana zbrojnie i gwałtownie sprzeciwiła się urzędnikom, nie dopuszczając do zajęcia majątku[22].

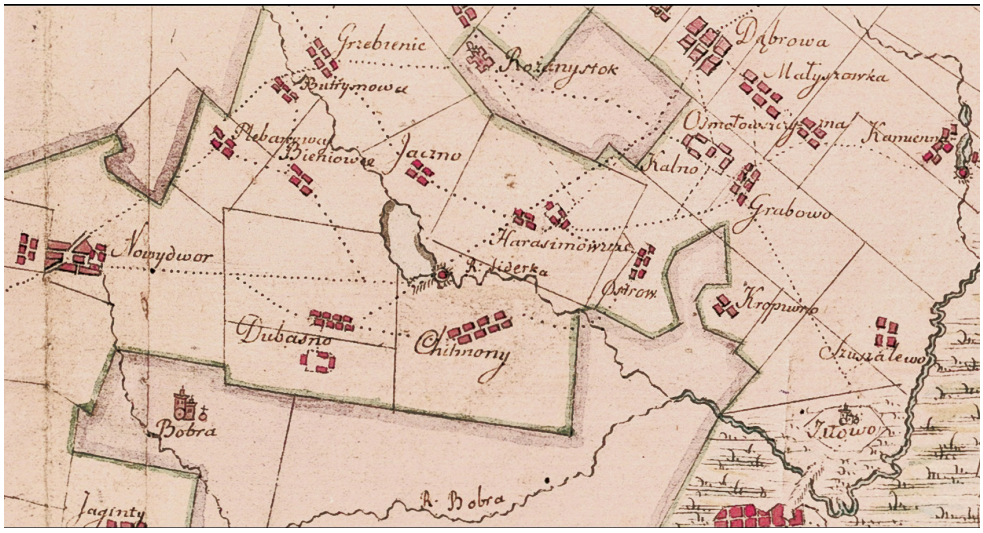
W 1761 r. August III wydał przywilej – konsens ww. Józefowi Wallowi, chorążemu powiatu grodzieńskiego na ustąpienie praw do Harasimowicz na rzecz „synowca swego, urodzonego Jana Walla, starościca trejdeńskiego"[23].

W czasach zarządu (w latach 1765–1780) ekonomią grodzieńską przez Antoniego Tyzenhauza, Harasimowicze powróciły do skarbu ekonomicznego. W 1775 r. wieś i dwór w ramach ekonomii grodzieńskiej przynależały do guberni dąbrowskiej, klucza harasimowickiego. Centrum administracyjnym tej jednostki był dwór w Harasimowiczach, któremu podporządkowano następujące wsie: Harasimowicze (25 dymów), Szuszalewo (15 dymów), Ostrów (30 dymów), Kropiwna (23 dymy) i Jaczna (10 dymów)[24].

Opis parafii dąbrowskiej z 1784 r. odnotowywał dwór ekonomiczny i wieś ekonomiczną Harasimowicze „nad wschodem zimowym pół mile mierne[25]".

W 1786 r. tak opisywano dwór w Harasimowiczach:

> dziedziniec około sztachetami ogrodzony, na wjazd bramy dwie gontami niegdyś pokryte były, teraz opadłe po większej części. Na środku tego dziedzińca oficyna w roku 1785 z rozebranego pałacu starego, z dołożeniem drzewa nowego pobudowana, dranicami kryta, do której wchodząc

1. Mapa ekonomii grodzieńskiej z 1781 r. Źródło: AGAD, Zbiór Kartograficzny, sygn. 1–67
Map of the Grodno Royal Estate Economy, 1781. Source: Central Archives of Historical Records in Warsaw (AGAD), Cartographic Collection, ref. no. 1–67

2. Mapa Prus Nowowschodnich z lat 1795–1800.
Źródło: Staatsbibliothek zu Berlin, Kartenabteilung, Q 17030, Blatt 61
Map of New East Prussia, 1795–1800.
Source: Staatsbibliothek zu Berlin, Kartenabteilung, Q 17030, Blatt 61

> sień niewielka, do niej drzwi stolarskiej roboty. Po prawej stronie od sadu pokój większy, drugi mniejszy. Po lewej ręce podobnych sobie pokojów 2. Piec z kafel zielonych ordynaryjny jeden, drugi z białych, kominków niewielkich z cegieł murowanych 3, z kominami dwoma nad dach wyprowadzonymi. W całym tym zabudowaniu drzwi stolarskiej roboty. Okien szklanych 7 i okiennic 7. Podłoga i stolowanie z tarcic. Lamus o dwóch piętrach gontami kryty. Lodownia za tym lamusem. Sklep słomą kryty.

Druga oficyna z piekarnią, z dwom kominami nad dach wyprowadzonymi, dranicami kryta. Stajnia z drzewa ciosanego słomą kryta, spichlerzyk stary słomą kryty, pod którym sklep mały. Spichlerzyk drugi mały, pod nim sklep. Cztery chlewy, gumno z sześciu wrotami podwójnymi, przy gumnie spichlerz stary reperacji potrzebujący. Przy nim szopa stara i spichlerz komunalny[26].

W pierwszej części opisu uwagę zwraca informacja o „starym pałacu". Musiał być to budynek reprezentacyjny, wyróżniający się rozmiarami i architekturą, inwentarze bowiem wyraźnie odróżniały w nomenklaturze domy urzędnicze (oficyny), dwory i pałace. Jako zabudowania „*extra fundum* dworu" wymieniano karczmę kropiwnicką z browarem, karczmę ostrowiecką z browarem i słodownią, karczmę jacznieńską. Z obiektów, które funkcjonowały w obrębie dzisiejszej wsi, wzmiankowano: karczmę harasimowicką oraz zlokalizowaną przy Wielkim Stawie na trakcie do Nowego Dworu karczmę wielkostawską, a także młyn wielkostawski, których murowane ruiny pozostały do dnia dzisiejszego[27].

Jedna karczma harasimowicka usytuowana była w obrębie zabudowy wsi. Druga – przy Wielkim Stawie, funkcjonowała przy młynie i była okazałym budynkiem goszczącym nieraz możnych podróżnych. Opis tak ją przedstawiał:

> Karczma wielkostawska wjezdna, murowana, słomą kryta, mając sień z dylów w słupy murowane zbudowana, w której wrota jedne podwójne i pojedyncze tarciczce na zawiasach, za przegrodą dylową krypy i drabiny, do izby alkierza i komory, w boku drzwi na zawiasach z zaszczepkami 5. Okien w kit oprawnych, okutych 7, gdzie piec z kafel zielonych i drugi krzyżowy z cegły. W sionkach drzwi na zawiasach z zaszczepką żelazną. Po schodach idąc do sklepu murowanego drzwi na zawiasach z zaszczepkami z zamkiem wnętrznym ordynaryjnym i zaszczepką. Okno z kratą żelazną jedne. Kuchenka z kuchnią i kominem murowanym z cegły a na dach wyprowadzonym, w niej okno jedne. Drzwi na zawiasach z zamkiem dwoje, na górę schody z tarcicami zaforsztowane, przy których drzwi na zawiasach z zamkiem. Na górze stancja z dwoma po bokach kominami, w tej drzwi troje na zawiasach, piec z kafel zielonych, okien dwoje z okiennicami. Browar z dylów dranicami kryty, z wrotami granicznymi na biegunach w nim horno jedno na 2 kotły. Studnia z zrębem dobrym, gumno słomą kryte z dwojgiem wrotami dranicznemi na biegunach[28].

Wielki Staw i zlokalizowane przy nim budynki karczmy i młyna funkcjonowały już w wieku XVII, w 1650 r. bowiem zapisano: „Sioło Chilimonowicze włók

30, z tych włóka 1 na młynarza sidrzańskiego z Wielkiego Stawu wolna jedna"[29]. Przy wsi Jaczno odnotowano: „Z tych względem zalania stawem na włók 10 nadano włók 4"[30].

W 1679 r. czytamy: „Wieś Chilimonowice włók 30, z tych na cerkiew jacznieńską, włóka jedna wolna, do młyna wielkiego włóka jedna wolna, na stróża do Stawu Wielkiego włók ½ wolna"[31]. Opisując wieś Dubaśno, stwierdzono: „Staw Wielki przy tej wsi jest i młyn na nim o dwu kołach, który do arendy należy, teraz ten młyn pustuje, dla tego zalecamy dworowi nowodworskiemu, aby jako najprędzej i upust i młyn ten restaurował"[32].

O Wielkim Stawie i młynie lustratorzy w 1712 r. pisali co następuje:

> Na rzece Sidrze u Stawu Wielkiego jest młyn skarbowy wybudowany na 3 koła, z których na dwie koła miele, a trzecie stoi dawno puste dla niedostatku mływa (mliwa) i wody w susze, jako też, że żelaza Moskwa pozabierała. Ten młyn razem z arendą żydowską nowodworską chodzi, w którym wszyscy ludzie tak mieszczanie, chrześcijanie i Żydzi, jako też i ze włości, jako według dawnych komisji mleć byli powinni, do inszych nie udając się młynów pod utraceniem zboża lub słodu, tak i teraz toż się postanawia, i taż sama wina się zakłada, czego dwór doglądać powinien, a arendarz naprawę dobrą około młyna mieć powinien, i w braniu miarach według dawnego zwyczaju zachować się bez uciążenia ludzi. A że się namnożyły nadużycia, że panowie ichmościowie szlachta sąsiedzi przysyłając do młyna, nie tylko miarek nie dają lecz ludziom kolej przerywając z kosza wyrzucają. A mianowicie jmp. Wala dóbr Harasimowicz w Leśnictwie Nowodworskim posesora ludzie dworni i poddani w tym bardzo exerbitują i ludzi od młyna odrażają, że do inszych młynów jeździć muszą, a to ex pretekstu że młyn w rogu gruntu dożywotniego i dom młynarski stoi, skąd wolne mliwo uzurpał in […] łaski JKM; że z Harasimowicz płacywał różnego czynszu zł 500 a teraz za otrzymanym od KJM przywilejem po zł 100 płaci, o co wszystka włość i mieszczanie skarżyli. Także ze wsi Harasimowicz poddani ubezpieczeni dworu swego protekcją, który za najmniejszą okazją, częste młynarzowi i arendarzowi czyni impetycyi pomsty, konopie w stawie moczą, a exemplo ichmościowie panowie dożywotnicy dubasiewscy toż czynią. Z grobli magno sumpti budowanej kamienie wybierając i coraz bardziej psując.
>
> Stawu tego nie spuszczano na arendę według dyspozycji komisji [roku] 1680, tylko sub interregnum śp. króla Jana, na jmp. podskarbiego w Grodnie będącego. Lecz Moskwa na zimowej kwaterze stojąca w roku 1708, jako staw płaski, kilką niewodów w dzień płocząc złowiła, i na ks. Wiśniowieckiego ustawicznie łowiono. Teraz w nim ryb mało, a w tym roku zielskiem brzydkim zarastać począł[33].

Szczegółowy opis młyna (którego ruiny przetrwały do dnia dzisiejszego) został sporządzony w 1786 r.:

> Młyn wielkostawski murowany, dachówką kryty, z kominem na dach wyprowadzonym. Drzwi listwowane na zawiasach z zasuwką drewnianą, wewnątrz schodów na górę z poręczami troje, okien z okuciem 8, kamieni wierzchnich i spodnich 6, z tych 2 z obręczami żelaznymi. Skrzyni do pyltu dwie, trzecia na zawiasach z zaszczepką, na zboże koszów 3. Połap i podłoga tarciczna, schody na górę z poręczami, okien z okuciem 4, kół wodnych 3, na wałach po ref 6, soplów 6, paprzyc 3, panewek 3, wrzecion 3, do upustu drzwi na zawiasach z zamkiem klamkowym, gdzie pomost z poręczami po obapół, na drugiej stronie sień mała, w której drzwi jedne pojedyncze, drugie podwójne, trzecie do kuchenki na zawiasach z zamkiem klamkowym jedne, do izby z alkierzami dwoma drzwi na zawiasach, czworo z zamkami wnętrznemi francuskiemi, z tych jedne z zasuwką żelazną. Kominek i fundament tylko na piec z cegły wymurowane, okien na kit w drzewo oprawnych z okuciem 5. W boku stancyje 3 z czterema drzwiami i zamkami wnętrznym francuskimi, z tych jedne z zaszczepką. Piec jeden z kafel zielonych, a drugi z cegły, podłoga i pułap z tarcic. Do tego młynu należący folusz za groblą stary dranicami kryty z drzwiami na zawiasach, w nim stępor z foluszami, koło wodne jedne, na wale ref 6, upust jeden i most stary[34].

W tym czasie we wsi Harasimowicze mieszkali następujący gospodarze z rodzinami: bośniak Stefan Adamowicz, bośniak Ignacy Radziwon, rybak Marcin Cichończyk, Eliasz Łazuk, Felicjan Cichończyk, Hładczukowa wdowa, Wojciech Stankiewicz, Dominik Kozarez, Karol Szarejko, podwojski Jan Wokulski, Jan Dawidziuk, Stanisław Godlewski, Piotr Żukowski, wdowa Burakiewiczowa, Franciszek Godlewski, ziemianin Szymon Godlewski, Stanisław Hładczuk, Bartłomiej Jarmak, rybak Jakub Kułak, Jan Łabieniec, wdowa Stankiewiczowa, Szymon Żdanuk, Antoni Kozarez, Franciszek Irka, Piotr Zajko, Jakub Romaszewski, Andrzej Kucharczyk, chmielarz Marek Kozarez, Bartłomiej Dubrowski, Sebastian Łazuk, Michał Żdanuk, Szymon Szulski, Stefan Kucharczyk, dziesiętnik Walenty Krzysztofowicz, ławnik Mikołaj Stankiewicz, Daniel Kucharczyk, gajowy Grzegorz Żdanuk, Eliasz Żdanuk, Antoni Pietrewicz. Pewne grunta w Harasimowiczach obrabiał wójt z Ostrowia Mikołaj Godlewski[35].

W 1789 r. do klucza harasimowickiego, którego centrum stanowił dwór, należały Harasimowicze (41 dymów i tylko 179 mieszkańców), Jaczno (21 dymów i 87 mieszkańców), Ostrów (46 dymów i 228 mieszkańców), Kropiwno (34 dymy i 158 mieszkańców)[36].

Podczas zaboru pruskiego departament kamery białostockiej podzielony został pod względem ekonomicznym |i gospodarczym (a nie administracyjnym) na 53 amty, czyli urzędy domen (Domänen-Ämter). W powiecie dąbrowskim powstało 6 urzędów domen: Chodorówka, Grodzisk, Dubnica, Łabno, Nowa Wola i Kalno, w skład którego weszły też folwark i wieś Harasimowicze[37].

W 1805 r. Jan Kozłowski, oberamtman, wydzierżawił od kamery klucz kalnieński z dwoma folwarkami: Kalno i Harasimowicze[38].

3. Wojenno-topograficzna mapa guberni grodzieńskiej z 1866 r.
Źródło: http://polski.mapywig.org/news.php [dostęp: 4.07.2026]
Military topographical map of Grodno Governorate, 1866.
Source: http://polski.mapywig.org/news.php [accessed: 4 July 2026]

W 1853 r. tablica statystyczna posiadłości ziemskich odnotowała w powiecie sokólskim folwark i wieś Harasimowicze, jako dobra skarbowe. We wsi naliczono 35 dymów zamieszkanych przez 125 mężczyzn i 131 kobiet[39]. W 1866 r. odnotowano folwark i wieś, gdzie były 33 domy.

Po 1868 r. Harasimowicze jako majątek instrukcyjny (dobra sprzedawane zasłużonym Rosjanom) nabył w cenie 4427 rubli srebrnych Jegor Bułycz (Igor Bulicz), radca stanu i wileński gubernialny prokurator[40]. Majątek liczył wówczas 180 dziesięcin ziemi[41].

Następnie część majątku Harasimowicze zakupił Mateusz Bućko od Nadziei Bulicz, wdowy po podpułkowniku, która z kolei odziedziczyła nieruchomość po swojej matce Karolinie Bulicz z domu Ertel, żonie ww. pierwszego właściciela posiadłości, radcy stanu Jegora Bulicza[42].

W 1890 r. właścicielem dóbr ziemskich Harasimowicze, których centrum stanowił dwór, był Herman Tymiński, a jego majątek liczył 167 ½ dziesięcin ziemi. Był on wieloletnim proboszczem parafii prawosławnej w Różanymstoku, a ów majątek nabył w 1880 r.[43] W *Słowniku Geograficznym* w 1900 r. o Harasimowiczach czytamy: „wieś i dobra nad rzeką Sidranką, pow. sokólski. Wieś ma 54 domy, 365 mieszkańców, 572 dziesięciny. Dobra własność Tymińskich, 167 dziesięcin"[44]. Trudno powiedzieć czy z tymi Tymińskimi ma coś wspólnego Włodzimierz

4. Wojenno-topograficzna mapa guberni grodzieńskiej, powiatów sokólskiego i białostockiego, 1915.
Źródło: http://polski.mapywig.org/news.php [dostęp: 4.07.2026]
Military topographical map of Grodno Governorate, Sokółka and Białystok counties, 1915.
Source: http://polski.mapywig.org/news.php [accessed: 4 July 2026]

Hermanowicz Tymiński, urzędnik sądowy powiatu sokólskiego, sędzia pokoju, wzmiankowany w latach 1895, 1915[45].

Majątek był dzierżawiony od 1861 r. przez ziemianina Ludomira Gąsowskiego. W 1915 r. mieszkał tam wraz z rodziną Jan Tymiński, syn ww. Hermana[46]. Jan Tymiński z żoną i dziećmi w 1915 r. wyjechali do Rosji (bieżeństwo). Powierzyli administrację Harasimowicz Stanisławowi Kukuciowi z Kamiennej Starej. W tym czasie we dworze mieszkali Niemcy, Kukuciowie zaś w czworakach[47].

W 1921 r. naliczono w Harasimowiczach 64 domy, w których mieszkało 328 osób, w tym 175 kobiet i 153 mężczyzn. Było tu 220 katolików i 108 prawosławnych. W dworze harasimowickim mieszkało 16 osób (9 kobiet, 7 mężczyzn) a wśród nich 15 było prawosławnych i jedna osoba wyznania rzymskokatolickiego[48].

W roku szkolnym 1927/1928 w Harsimowiczach funkcjonowała jednoklasowa (o trzech oddziałach) szkoła powszechna, w której uczyło się 41 dzieci (22 chłopców, 19 dziewcząt), 22 katolików i 19 prawosławnych. Nauczycielką była Bronisława Ławrynowiczowa[49].

W 1930 r. jako właściciela majątku Harasimowicze wzmiankowano Jana Tymińskiego[50]. Był on człowiekiem wykształconym, inżynierem budującym mosty. Na marginesie niejako można wspomnieć, że w Harasimowiczach bywała bohaterska żołnierka Armii Krajowej Danuta Helena Siedzik ps. Inka. Jej matka Eugenia Siedzik z domu Tymińska urodziła się w Harasimowiczach w 1905 r.

5. Plan założenia dworskiego w Harasimowiczach, rys. M. Szamreto, 1978. Źródło: M. Szamreto M., Katalog parków województwa białostockiego. Park w Harasimowiczach gm. Dąbrowa Białostocka, Białystok 1978 (mps w zbiorach NID)

Plan of the manor estate in Harasimowicze, drawn by M. Szamreto, 1978. Source: M. Szamreto, *Katalog parków województwa białostockiego. Park w Harasimowiczach gm. Dąbrowa Białostocka*, Białystok 1978 (typescript held in the collections of the National Institute of Cultural Heritage)

tu nową, murowaną stodołę. W południowej części założenia wybudowano dwa drewniane kurniki. Przy zabudowaniach rosną bezładnie nieliczne drzewa oraz krzewy leszczyny, czarnego bzu i śnieguliczki. Usytuowanie zabudowań na wzgórzu zapewnia dobrą widoczność na okolicę, szczególnie w kierunku północnym.

U podnóża wzgórza, od strony północnej, widoczne są ślady trzech stawów rybnych. Staw położony na południe od polnej drogi Harasimowicze–Ostrów jest zarośnięty drzewami osiki i krzewami. Miejsca po pozostałych stawach są użytkowane jako tereny trawiaste, a przepływający przez nie strumyk służy jako wodopój dla bydła[54].

Ruiny XVIII-wiecznego murowanego młyna we wsi Harasimowicze usytuowane są w pewnej odległości od zabudowań wiejskich. Jeszcze w latach siedemdziesiątych XX w. budynek wyglądał całkiem okazale, chociaż nosił ślady licznych przebudów. Był to obiekt jednokondygnacyjny, dwutraktowy, o siedmiu osiach i dziewięciu pomieszczeniach, z których pięć wydzielono w części mieszkalnej (usytuowanej w zachodniej partii obiektu), a cztery w części produkcyjnej.

Budynek charakteryzował się niejednorodną konstrukcją; wzniesiono go z kamieni oraz cegieł, przy czym jego ścianę wschodnią oraz aneksy wykonano

6. Dawne założenie dworskie w Harasimowiczach, widok od południowego zachodu, 2026. Fot. G. Ryżewski
Former manor estate in Harasimowicze, view from the south-west, 2026. Photo by G. Ryżewski

z drewna w konstrukcji słupowej. Obiekt wieńczył dach dwuspadowy. Ściany murowane, wzniesione z kamieni na zaprawie wapiennej w najstarszej partii o przeznaczeniu gospodarczym, w pozostałych częściach oblicowane cegłą. Powierzchnie te zostały otynkowane, ale w okresie dokumentacji tynki były już w złym stanie. W zachodniej części budowli narożniki uformowano w postaci pilastrów. Ściana wschodnia miała strukturę drewnianą o konstrukcji słupowo-ramowej, z wypełnieniem w formie szalunku z desek układanych na styk w układzie pionowym i poziomym.

Do bryły głównej przylegały dwa drewniane aneksy. Aneks frontowy miał konstrukcję słupową oraz ozdobny szalunek ścian; nakryty był dachem dwuspadowym ze szczytem o szalunku jodełkowym. Aneks zachodni był oszalowany deskami w układzie poziomym, nakryty dachem pulpitowym.

Więźba dachowa miała konstrukcję krokwiowo-jętkową. Dach, o formie dwuspadowej, pokryto blachą, analogicznie do zadaszeń obu aneksów. Nad częścią mieszkalną połacie dachu charakteryzowały się mniejszym spadkiem, natomiast w części wschodniej w połaci umieszczono wystawkę nad windą. Szczyt zachodni, murowany z cegły i otynkowany, wyposażono w jeden otwór okienny. Szczyt wschodni natomiast oszalowano pionowo deskami kładzionymi na nakładkę; w jego obrębie znajdował się prostokątny otwór okienny.

W części produkcyjnej zastosowano podłogi deskowe oraz powałę z desek wspartą na tragarzach w formie okrąglaków. W części mieszkalnej posadzka kuchenna wykonana była jako wylewka cementowa, w pozostałych zaś pomieszczeniach znajdowały się podłogi deskowe malowane na kolor czerwony. Powały w tej części również wykonano z desek (kładzionych na nakładkę) i wsparto na tragarzach.

7. Dawne założenie dworskie w Harasimowiczach, fragment murów dawnego spichrza, 2026. Fot. G. Ryżewski
Former manor estate in Harasimowicze, remains of the walls of the former granary, 2026. Photo by G. Ryżewski

8. Dawne założenie dworskie w Harasimowiczach, dawna aleja dojazdowa i stawy, widok od zachodu, 2026. Fot. G. Ryżewski
Former manor estate in Harasimowicze, former approach avenue and ponds, view from the west, 2026. Photo by G. Ryżewski

9. Ruiny młyna w Harasimowiczach, widok od południa, 2026. Fot. G. Ryżewski
Ruins of the mill in Harasimowicze, view from the south, 2026. Photo by G. Ryżewski

W kuchni, w obrębie części mieszkalnej, znajdował się kaflowy piec z kapą. Powiązany z nim ogrzewacz obsługiwał obie sąsiadujące ze sobą izby. Drugi piec, z odprowadzeniem do odrębnego przewodu kominowego, usytuowany był w pomieszczeniu sąsiadującym z młynem[55].

W 1899 r. wybudowano linię kolejową Grodno–Augustów–Suwałki–Olita–Orany. Linia ta służyła Rosjan jako militarna kolej okrężna. Odłączała się ona od magistrali petersburskiej na stacji Łososna, zmieniając kierunek na płn.-zach. Kolejną stacją były Bielany położone 6 km od wsi i 2 km od Nowego Dworu, następną zaś stacja Harasimowicze (później nazwa Różanystok) zlokalizowana 6 km od Dąbrowy i 9 km od Lipska (patrz mapy 1912 i 1935). Peryferyjne położenie stacji tej linii, znacznie oddalonych od ośrodków miejskich, sprawiło, że magistrala ta miała minimalne znaczenie gospodarcze tak przed I wojną światową, jak i w okresie międzywojennym. Odcinek kolei Grodno–Suwałki został po II wojnie światowej przecięty granicą państwową. Linia została zamknięta i rozebrana na odcinku Grodno–Kamienna Nowa, a Suwałki i Augustów aż do 1964 r. nie miały bezpośredniego połączenia kolejowego z Białymstokiem. Do dzisiaj zachował się malowniczy krajobrazowo nasyp kolejowy w okolicach wsi.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Archiwum Kameralne, sygn., I/10; Metryka Koronna Lustracje dz. XVIII, nr 73.

Archiwum Państwowe w Białymstoku
Kamera Wojny i Domen, nr 1360.

Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego
F. 4-(A1939) 34484; F5-A40–7678,7684.
Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
sygn. II/5620.
Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie
SA, nr 4056; nr 11290; nr 11291; nr 11556; nr 18584; F. 694, op. 1, nr 3994.
Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku
F. 1882, op. 1, nr 1; F. 1928, op.1, nr 72.
Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie
F. 389, op. 1, nr 149; nr 156; nr 166.

Materiały niepublikowane

Ameljańczyk K., „Ziemia Sokólska", cz. 2, Sokółka 2000 (mps).
Danieluk J., „Majątki instrukcyjne w byłym obwodzie białostockim w latach 1865–1915", praca doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. Karola Łopateckiego, prof. UwB, Białystok 2023.
Litwin M., Kornecka J., Harasimowicze – młyn, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, 1979, https://zabytek.pl/pl/obiekty/mlyn-wodny-(nr-38)-814587/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_20_EN.258075/4.
Szamreto M., „Katalog parków województwa białostockiego. Park w Harasimowiczach gm. Dąbrowa Białostocka", Białystok 1978 (mps).

Opracowania

Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899.
Bujnowski W., *Monografia powiatu sokólskiego*, Warszawa 2009.
Kotyńska-Stetkiewicz J., *Dwory i dworki*, [w:] *Z biegiem Biebrzy. Przewodnik historyczno-etnograficzny*, red. A. Gaweł, G. Ryżewski, Białystok–Suchowola 2012.
Kułak A., Ryżewski G., Wilczewski W.F., *Kroniki kościołów parafialnych dekanatu sokólskiego z lat 1749–1851*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego" 2006, z. 14.
Księga adresowa Polski, Warszawa 1930.
Maroszek J., *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*, Białystok 2000.
Metryka litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie 1690, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2000.
Ryżewski G., *Powiat sokólski. Dziedzictwo historyczno-kulturowe*, Sokółka 2020.
Ryżewski G., *Słownik historyczno-geograficzny gminy Dąbrowa Białostocka (do 1939 roku). Harasimowicze*, „Głos Dąbrowy" 2014, nr 6.
Ryżewski G., *Z dziejów założenia dworsko-ogrodowego w Kalnie (gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski)*, [w:] *Historia. Tradycja. Pamięć, Prace ofiarowane Profesorowi Józefowi Maroszkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. E. Rogalewska, Białystok 2020.
Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych, t. 5: *Województwo białostockie*, Warszawa 1924.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego, t. 15, cz. 1, Warszawa 1900.

Śliwiński J., *Wykaz niektórych miejscowości w Puszczy Grodzieńskiej, brakujących na mapie powiatu grodzieńskiego z XVI wieku autorstwa Jana Jakubowskiego (Aneks)*, [w:] *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku. Prace ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czachorowskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 2002.

Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie. Spisy, t. 2, red. A. Rachuba, Warszawa 2009.

Wąsicki J., *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie (Neuostprussen) 1795–1806*, Poznań 1963.

Netografia

Edward Godlewski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Godlewski [dostęp: 4.07.2026].

Sensacyjne odkrycie ciała pradziadka Danuty Siedzikówny „Inki", podpułkownika Karola Rzepeckiego, https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/40238,Sensacyjne-odkrycie-ciala-pradziadka-Danuty-Siedzikowny-Inki-podpulkownika-Karol.html [dostęp: 4.07.2026].

Przypisy

1 G. Ryżewski, *Powiat sokólski. Dziedzictwo historyczno-kulturowe*, Sokółka 2020, s. 18–19.

2 Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Kameralne, sygn. I/10, s. 90.

3 J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*, Białystok 2000, s. 334; J. Śliwiński, *Wykaz niektórych miejscowości w Puszczy Grodzieńskiej, brakujących na mapie powiatu grodzieńskiego z XVI wieku autorstwa Jana Jakubowskiego (Aneks)*, [w:] *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku. Prace ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czachorowskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. tegoż, Olsztyn 2002, s. 140.

4 Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi (dalej: NAHB) Mińsk, F. 1882, op. 1, nr 1, k. 179.

5 A. Kułak, G. Ryżewski, W.F. Wilczewski, *Kroniki kościołów parafialnych dekanatu sokólskiego z lat 1849– 1851*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego" 2006, z. 14, s. 117. Por. Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, sygn. F. 4-A 2855 (Kronika kościoła parafialnego w Różanymstoku, położonego w diecezji wileńskiej. Guberni grodzieńskiej, w powiecie i dekanacie sokólskim. 1851).

6 Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne (dalej: LPAH), Senieji Aktai (Stare Akta, dalej: SA), nr 11556, k. 25–25v.; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899, s. 25.

7 *Metryka litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie 1690*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2000, s. 125.

8 Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych (dalej: RPAAD) Moskwa, F. 389, op. 1. Nr 149, s. 722.

9 *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie. Spisy*, t. 2, red. A. Rachuba, Warszawa 2009, s. 666.

10 RPAAD, F. 389, op. 1. Nr 149, s. 723.

11 Tamże, s. 723–724.

12 LPAH SA, nr 11556, k. 25–25v.

13 Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego (dalej: BUWil), F. 4 – (A1939) 34484, k. 14.

14 RPAAD, F. 389, op. 1. Nr 149, s. 722.

15 LPAH SA, 11291, k. 128.

16 RPAAD, F. 389, op. 1. Nr 156, k. 68
17 Tamże, k. 68v.
18 *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego…*, s. 666.
19 BUWil., F5-A40–7678,7684, k. 1–4.
20 LPAH SA, nr 11556, k. 15; nr 11290, k. 90; nr 11291, k. 128; RPAAD, F. 389, op. 1, nr 166, s. 142–143; O Romanowiczach i ich dzierżawach na tych terenach por. G. Ryżewski, *Z dziejów założenia dworsko-ogrodowego w Kalnie (gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski)*, [w:] *Historia. Tradycja. Pamięć, Prace ofiarowane Profesorowi Józefowi Maroszkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. E. Rogalewska, Białystok 2020, s. 266.
21 BUWil, F5-A40–7678,7684, k. 1–13.
22 Tamże.
23 AGAD, Metryka Koronna Lustracje dz. XVIII, nr 73, s. 116–117.
24 LPAH SA, nr 18584, k. 31v.
25 LPAH, F. 694, op. 1, nr 3994, k. 145.
26 NAHB, F. 1929, op. 1, nr 72, k. 328.
27 Tamże.
28 Tamże, k. 328v.
29 NAHB Mińsk. F. 1882, op. 1, nr 1, k. 158.
30 Tamże, k. 160v.
31 Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, nr II/5620, s. 644.
32 Tamże, s. 669.
33 LPAH SA, nr 11291, k. 75v–76.
34 NAHB, F. 1928, op. 1, nr 72, k. 329.
35 Tamże, k. 332–333.
36 LPAH SA, nr 4056, k. 79
37 J. Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie (Neuostprussen) 1795–1806*, Poznań 1963, s. 188–189.
38 Archiwum Państwowe w Białymstoku, Kamera Wojny i Domen, nr 1360, k. 161.
39 *Tablica statystyczna posiadłości ziemskich b. Obwodu Białostockiego z pism urzędowych ułożona w roku 1853* (rkps), s. 26. Zob. Tablica statystyczna posiadłości ziemskich b. Obwodu Białostockiego [rkps], Podlaska Biblioteka Cyfrowa.
40 J. Danieluk, „Majątki instrukcyjne w byłym obwodzie białostockim w latach 1865–1915", praca doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. Karola Łopateckiego, prof. UwB, Białystok 2023, s. 113, 126.
41 W. Bujnowski, *Monografia powiatu sokólskiego*, Warszawa 2009, s. 156; K. Ameljańczyk, „Ziemia Sokólska", cz. 2, Sokółka 2000, s. 133 (mps).
42 J. Danieluk, *Majątki…*, s. 166.
43 Tamże, s. 203. Na stronie 209 czytamy: Herman Tymiński ukończył Prawosławne Seminarium Duchowne w Wilnie. W 1863 r. został nominowany na proboszcza parafii pw. św. Mikołaja w Łaszy (powiat grodzieński). W latach 1865–1872 pełnił funkcję prezbitera parafii w Samogródzie (powiat sokólski). W 1872 r. został przeniesiony na stanowisko proboszcza parafii w Krasnymstoku (Różanymstoku). Tymiński był drugim z kolei proboszczem tej parafii i pełnił tam posługę przez 24 lata. Jednocześnie powierzono mu obowiązki pomocnika dziekana okręgu sokólskiego w latach 1878–1896. W 1880 r. zakupił majątek Harasimowicze od wdowy po radcy stanu Karoliny Bulicz. Duchowny zmarł w 1896 r.
44 *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 15, cz. 1, Warszawa 1900, s. 556.
45 G. Ryżewski, *Słownik historyczno-geograficzny gminy Dąbrowa Białostocka (do 1939 roku). Harasimowicze*, „Głos Dąbrowy" 2014, nr 6, s. 8–10.
46 J. Danieluk, *Majątki…*, s. 214.
47 Relacja Daniela Bućki, za którą bardzo w tym miejscu dziękuję. Daniel Bućko jest genealogiem specjalizującym się w badaniach rodzin gminy Dąbrowa Białostocka.
48 *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. 5: *Województwo białostockie*, Warszawa 1924, s. 72.

[49] LPAH, F. 694. op. 3, nr 322, k. 85.
[50] *Księga adresowa Polski*, Warszawa 1930, s. 111.
[51] Informacje uzyskane od Daniela Bućki, prezesa Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Sokólskiej, członka Stowarzyszenia Polscy Profesjonalni Genealodzy, za które bardzo dziękuję; *Sensacyjne odkrycie ciała pradziadka Danuty Siedzikówny „Inki", podpułkownika Karola Rzepeckiego*, https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/40238,Sensacyjne-odkrycie-ciala-pradziadka-Danuty-Siedzikowny-Inki-podpulkownika-Karol.html [dostęp 4.07.2026].
[52] https://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Godlewski [dostęp: 4.07.2026].
[53] J. Kotyńska-Stetkiewicz, *Dwory i dworki*, [w:] *Z biegiem Biebrzy. Przewodnik historyczno-etnograficzny*, red. A. Gaweł, G. Ryżewski, Białystok–Suchowola 2012, s. 111.
[54] M. Szamreto, „Katalog parków województwa białostockiego. Park w Harasimowiczach gm. Dąbrowa Białostocka", Białystok 1978, (mps), s. 6.
[55] M. Litwin, J. Kornecka, Harasimowicze – młyn, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, 1979.

Harasimowicze in the Dąbrowa Białostocka Commune (A History of the Village and Manor up to 1939)

This article presents the history of the village of Harasimowicze, located in Sokółka County, Podlaskie Voivodeship. Since the sixteenth century, both a village and a manor bearing the same name have existed there. As part of the Grodno Economy (*Ekonomia Grodzieńska*), a royal domain constituting a complex of crown estates, Harasimowicze was repeatedly granted as a life lease between the sixteenth and eighteenth centuries to individuals who had rendered distinguished service to the monarchs of the Polish–Lithuanian Commonwealth. Among the successive leaseholders and beneficiaries of royal grants were members of the Scipio del Campo, Tyszkiewicz, and Wall families.

In the nineteenth century, the estate, classified as an instructional estate (*dobra instrukcyjne*), was sold into private ownership. From the late nineteenth century until the outbreak of the Second World War, it remained the property of the Tymiński family, who played a significant role in the history of the region. To this day, remnants of the former manor complex in Harasimowicze have survived, together with the ruins of an eighteenth-century mill that was originally connected to an inn. Another important feature of the local historical landscape is the railway embankment left from the railway line linking Grodno and Kamienna Nowa, which was dismantled after the Second World War.

The article seeks to present the centuries-long history of Harasimowicze and to highlight the cultural and material heritage of the village that has been preserved to the present day.